

Mūsu lakstīgala

VIESTURS ĶERUS,
viesturs@lob.lv

Par 2023. gada putnu Latvijas Ornitoloģijas biedrība izvēlējusies lakstīgalu – vienu no svarīgākajiem putniem mūsu kultūrā. Lakstīgala, mazs pelēks putniņš, mūsu ievēribu izpelnījies ar savu skaisto balsi.

Kura lakstīgala ir īstā?

“Jel tīci, mīļais, tā bij’ lakstīgala,” Džuljeta mierina Romeo Viljama Šekspīra lugā Kārļa Egles tulkojumā.

Ja Romeo pazītu putnus, tad, vismaz latviešu tulkojumā, viņa atbildei vajadzētu būt: “Pirmkārt, tu, mīļā, domāji rietumu lakstīgalu, jo lakstīgala Itālijā nedzīvo. Otrkārt, “tas cīrulītis, rīta vēstnesis””

Savukārt Svensona “Putnu noteicēja” angļu valodas izdevumā par lakstīgalu (*Luscinia luscinia*) rakstīts šādi: “Ziemeļeiropas un Austrumeiropas

lakstīgala, kur tā ir vokāli mazāk patīkama “īstās” Rietumeiropas un Dienvideiropas lakstīgalas aizstājēja. Dziesma tai vairāk skaļa nekā skaista.” Tulkojot grāmatu latviski, ar Elinu Gulbi nolēmām šo teksta daļu nesaglabāt. Sugas noteikšanā tā nepalīdz, tāpēc šķita lieks apvainojums putnam, kas tuvs latviešu lasītājam un putnotājam.

Robeža starp lakstīgalas un rietumu lakstīgalas (*Luscinia megarhynchos*) ligzdošanas areāliem Eiropā ir labi izteikta – tā iet no Vācijas un Polijas ziemeļiem līdz Melnajai jūrai un tālāk no Melnās jūras līdz Kaspijas jūras ziemeļiem, un tikai samērā šaurā joslā abu sugu izplatība pārklājas (un tur tās apliecina savu tuvo radniecību, nereti savstarpēji krustojoties). Uz rietumiem un dienvidiem no šīs robežas ligzdo rietumu lakstīgala, uz austrumiem un ziemeļiem – lakstīgala.

Tāpēc skaidrs, ka gan Šekspīram, gan Džuljetai īstā bija rietumu lakstīgala, turpretī mums šeit Latvijā īstā ir otra suga – lakstīgala. Arī zviedrs Kārlis Linnejs lakstīgalas vārdu oficiāli piešķīris tieši mūsu sugai, to gan nosaucot par *Motacilla luscinia*, tātad pieskaitot cīlāvu ģintij. Bet, ak vai, lakstīgalas nosaukums *luscinia* savukārt nāk no latīņu valodas, t. i., reģiona, kuru apdzīvo rietumu lakstīgala.

Kā atšķirt lakstīgalas

Lai gan rietumu lakstīgala pie mums neligzdo, arī Latvijas iedzīvotājiem ir vērts to iepazīt. Vienreiz tā šeit jau ir manīta, bet, iespējams, ieceļo biežāk. Turklāt prognozes par Eiropas putnu izplatības pārmaiņām klimata pārmaiņu ietekmē rāda, ka rietumu lakstīgala šī gadsimta laikā varētu sākt ligzdot Latvijā, mūsu lakstīgalai atkāpjoties tālāk uz ziemeļiem.

Izgriez un atsūti!

Par LOB biedru var kļūt ikviens, aizpildot biedra anketu un samaksājot biedru naudu.

Atzīmējiet savu biedra kategoriju

pieaugušais 15,00 €

pensionārs 5,00 €

jauniešs līdz 21 gada vecumam 5,00 €

Saskaņā ar LOB statūtiem personām līdz 16 gadu vecumam, lai iestātos biedrībā, nepieciešama vecāku vai aizbildņa atļauja. Šo aili lūdzam aizpildīt jauniešu vecākiem vai aizbildņiem.

Paraksts / atsīfrējums

Ģimenes biedri

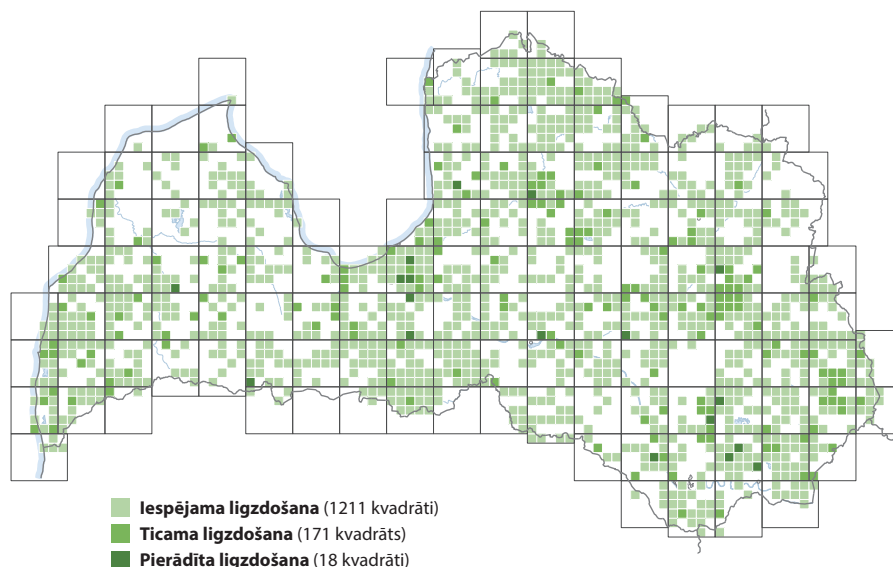
ģimenes galva 15,00 €

katrs nākamais ģimenes loceklis 1,00 €

Paraksts

Datums

Lūdzu, aizpildiet šo anketu www.lob.lv un nosūtiet Latvijas Ornitoloģijas biedrībai, Skolas ielā 3, Rīgā, LV-1010

Lakstīgalas *Luscinia luscinia* izplatības karte pēc Latvijas ligzdojošo putnu atlanta datiem 2020.–2022. gadā. Lakstīgala būtu jāsaklausa vēl daudzos kvadrātos!
Distribution of the Thrush Nightingale *Luscinia luscinia* based on the data of the Latvian Breeding Bird Atlas, 2020–2022. The map is still incomplete.

Pagaidām – kopš 20. gs. 80. gadiem – lielas “pārbīdes” šo sugu Eiropas izplatībā gan nav notikušas, taču nelielas pārmaiņas prognozētajā virzienā ir manāmas.

Tātad vispirms par mūsu lakstīgalu: kā jau minēju, tā ir mazs, pelēks putniņš. Droši vien daudzi būs pārsteigti, ieraugot, cik necili izskatās šis dižais dziedātājs. Lakstīgala ir tikai nedaudz lielāka par zvirbuli. Mugurpuse tai pelēkbrūna, pagārā aste – tumši sarkanbrūna. Uz krūtīm izplūduši pelēkbrūni raibumiņi. Savukārt rietumu lakstīgala, kas augumā ir apmēram tāda pati, ir “krāsota” siltāk (sarkanīgāk) brūnā tonī, aste tai izteikti ruda. Uz krūtīm nav raibumu, taču tās “ietonētas” smilšu krāsā.

Taču, kā jau tas ierasts ar maziem, pelēkiem putniņiem, kas turklāt labprātāk uzturas zaru un lapu aizsegā, vislabāk sugas atšķirt pēc dziesmas. Rietumu lakstīgalas dziesma ir straujāka un mainīgāka par mums ierasto lakstīgalas dziesmu. Abu sugu dziesmu ierakstus var noklausīties gan interneta lapā “Latvijas putni” (putni.lv), gan xeno-canto.org krājumā.

Lakstīgalas dziesma – skatuve un auditorija

Nav šaubu, ka mums lakstīgalas dziesma ir īpaša ne tikai pašas dziesmas, bet arī dziedāšanas laika dēļ – pavasara otrajā pusē un vasaras sākumā. Lakstīgalas atgriežas Latvijā un sāk dziedāt maija sākumā. Pavasaris, ievu un ceriņu ziedi, silti vakari un lakstīgalas... Lakstīgalas dziesma izceļas gan ar savu skanīgumu, gan ar to, ka dzirdama tad, kad vairākums citu putnu klusē.

Arī dzīvotnes izvēle noteikusi to, kāpēc lakstīgalas dziesma mums pazīstama un mīļa, – lakstīgala nedzīvo dziļi mežā, bet gan upmalu un mežmalu krūmājos, dārzos un citās vietās, kur pieejami krūmi. Iedomājieties idealizētu Latvijas lauku ainavu, un skaidrs, ka tur būs vieta arī lakstīgalai.

Lakstīgala
Luscinia luscinia.

Foto: Igors Denisovs

Lakstīgalas dziesma
(ej.uz/lakstigaladziesma). Andra Dekanta ieraksts.

Lakstīgalu (tēviņu) dziesmas “mērķa auditorija” gan neesam mēs, bet lakstīgalu mātītes. Kad mātīte atrasta, dziesmas piekļūst. Jūnija beigās–jūlija sākumā jau dzirdēsiet vien uztraukuma saucienus, kas, lai gan ļoti vienkārši, arī ir samērā skanīgi.

Lakstīgalu mātīte būvē ligzdu uz zemes kādā krūmā no pērnajām lapām un zāles. Šajā ligzdā tā iedēj 4–6 olas, ko, tēviņa aprūpēta, perē

Lakstīgalas uztraukuma sauciens
(ej.uz/lakstigalauztraukums). Kaspara Funta ieraksts.

divas nedēļas, līdz no tām izšķīlušas mazuļi. Tie ir ligzdguļi – vēl kādas desmit dienas tie pavada ligzdā, pirms ir spējīgi lidot. Mazuļi tāpat kā pieaugušie putni pārtiek galvenokārt no dažādiem kukaiņiem un citiem bezmugurkaulniekiem.

Jau augustā, kad mazuļi paaugušies, lakstīgalas dodas uz ziemošanas vietām Āfrikā. Lakstīgala ziemu pavada Āfrikas dienvidu daļā: Zambijā, Zimbabvē un Mozambikā.

Foto: Ainars Mankus / ainars.net

lapas no krūmiem, mēs nodrošinām to, ka lakstīgalai šeit vietas nebūs.

Lakstīgalas dziesma Ukrainai

Lakstīgala ir būtisks un daudzšķautņains simbols arī Ukrainas kultūrā. Turklāt nav šaubu, ka šajā gadījumā ir runa par mūsu lakstīgalu, jo tieši tā apdzīvo lielāko daļu Ukrainas teritorijas. Rietumu lakstīgala sastopama vienīgi Krimā.

Foto: Selga Bērziņa / selgasfoto.lv

Lakstīgalu *Luscinia luscinia* mazulis.

Kas nogalina lakstīgalu

Tomēr putnam, kas pavasara vakaros iepriecina ar savām dziesmām un ko arī mēs esam apdziedājuši, pašam nemaz tik labi neklājas. Gan Latvijas, gan Eiropas kopējie putnu uzskaišu dati rāda līdzīgu ainu – populācijas kāpumu no 20. gs. 90. gadu vidus līdz 2007. gadam, bet tam sekojošu kritumu.

Ja populācijas kritums novērojams veselā reģionā, tas liek domāt, ka arī iemesls, visticamāk, meklējams ārpus konkrētu valstu robežām. Kā jau minēju, lakstīgala ir tālais gājputns – ziemu pavada Āfrikā. Šī gājputnu grupa jau sen zināma kā īpaši apdraudēta – Sahāras tuksneša izplešanās, bieži sausuma periodi, dzīvotņu degradācija cilvēka darbības dēļ – tas viss samazina putnu iespējas izdzīvot ziemošanas vietās un ceļā uz tām.

Lakstīgalai nelabvēlīgi pārrobežu apstākļi novērojami arī tepat Eiropā – mūsu ES Kopējā lauksaimniecības politika vērsta uz intensīvu un dabu noplicinošu lauku apsaimniekošanu, turklāt pesticīdu lietošana samazina lakstīgalas barības bāzi – kukaiņu populācijas. Iepriekš aicināju iztēloties idealizētu Latvijas lauku ainavu. Diemžēl reālā ainava Latvijas laukos arvien vairāk atšķiras

no mūsu iedomātā ideāla un arī lakstīgalām tajā ir arvien mazāk vietas. Līdzīgi kā tālie gājputni arī lauku putni ir īpaši apdraudēti Eiropā ligzdojošo putnu grupa.

Taču nerādīsim ar pirkstu tikai uz Āfriku vai uz lauksaimniekiem, parunāsim par tevi. Jā, tevi, lasītāj! Vai tev ir kaķis, kurš staigā, kur pašam patīk? Vai tu rudenī savā dārzā kārtīgi izgrāb lapas no krūmu apakšas? Gan viens, gan otrs kaitē lakstīgalām.

Lakstīgala ligzdo uz zemes laukos un pilsētu nomalēs, tāpat gan cilvēku tuvuma, gan ligzdas novietojuma dēļ ietilpst tajā putnu grupā, kas visvairāk var ciest no kaķu uzbrukumiem. Bieži dzirdētais ieteikums uzkārt kaķim kaklā zvaniņu, lai pasargātu putnus, var palīdzēt pieaugušajiem putniem, kas var aizlidot, bet neko nepalīdzēs lakstīgalu mazuļiem, kas desmit dienas tup ligzdā uz zemes un nekur aizlidot nevar. Tāpēc, ja vēlies, lai tavā pagalmā labi justos lakstīgalas un citi putni, labāk vismaz ligzdošanas laikā turēt telpās un vajadzības gadījumā pastaigā izvest saītītē.

Savukārt attiecībā uz lapu grābšanu atgādinu, ka pērnās lapas ir lakstīgalas ligzdas materiāls. Rūpīgi izgrābjot

Viena no lakstīgalas simboliskajām īpašībām – tās klusēšana vēsta par briesmām, bet dziesma ir laba zīme. Cerēsim, ka pavasari Ukraina sagaidīs ar lakstīgalu dziesmām, taču nepālausimies tikai uz cerībām un lakstīgalām un atradīsim katrs sev atbilstošāko veidu, kā varam palīdzēt Ukrainai praktiski!

Summary

Our Nightingale /Viesturs Ķerus/

LOB has chosen the Thrush Nightingale *Luscinia luscinia* as the Bird of the Year 2023. The Thrush Nightingale, a common breeding bird in Latvia, is distributed in Northern and Eastern Europe, as opposed to the Common Nightingale *Luscinia megarhynchos* which is distributed in Western and Southern Europe (up to now there is only one record of *L. megarhynchos* in Latvia). According to Common Bird Monitoring data, the populations of the Thrush Nightingale both in Latvia and Europe were increasing from the mid 1990ties until 2007, but then started to decline. This is caused by several factors including habitat degradation on its wintering grounds in Africa and intensive agriculture practices on its breeding range in Europe.